

Fakta-ark om Ulven (*Canis lupus*)

Av Scott M. Brainerd & Hans Chr. Pedersen

Oppdatert desember 2005

Foto: Radiomerket ulvetispe (Arkivfoto: SKANDULV).

Innhold:

1. Utseende og størrelse
2. Utbredelse og antall
3. Reproduksjon og levealder
4. Næring
5. Levested
6. Spor og sportegn

1. Utseende og størrelse

Ulven er hundens stamfar, og hører hjemme i slekta *Canis* i hundedyrfamilien. Av utseende ligner den mye på hunderaser som grønlandshund eller svensk jämthund. Men den bustete halen henger ned, og beina virker lengre og potene større i forhold til kroppstørrelsen. Hodet til ulven er også påfallende stort i forhold til kroppen. Kroppen virker smalere og mer strømlinjeformet enn hos de fleste hunder. I likhet med hunden har ulven 42 tenner. Ulvens tenner og kjever er tilpasset et liv som rovdyr, og egner seg godt både til å nedlegge et bytte og fortære dette effektivt. De kraftige jekslene kan både skjære kjøtt og knuse bein.

Mankehøyden kan være inntil 90 cm, og kroppen er ca 150 cm fra nese til halerot. Halen er lang (ca. 50 cm) og henger ned, i motsetning til f. eks. polarhunder. Ulvens størrelse varierer noe på verdensbasis. For eksempel, er den spanske ulven den samme arten som den i Skandinavia, men den er mindre. Ulver fra nordlige strøk i Nord-Amerika er de største i verden. Ulver i våre strøk er forholdsvis store, med en gjennomsnittsvekt for tisper på 40 kg og hanndyr på 50 kg. De største ulvene i Nord-Amerika kan veie opp til 78-80 kg, men dette hører til sjeldenhetene. Valper vokser fort, og allerede ved 6 måneders alder har de tilnærmet voksen størrelse.

Pelsfargen hos ulver varierer også atskillig i ulvens utbredelsesområde. Nord-amerikanske ulver kan være fra snøhvite til kullsvarte, men den grå varianten dominerer også der. Skandinaviske ulver har som regel en grå grunnfarge som dominerer om vinteren, med grågule og rødbrune skiftninger i sommerpelsen. Svarte dekkhår finner man spesielt på skuldrene og halen og både buken og beina er lysgrå. Underpelsen er myk og tett og gir god isolasjon mot vinterkulden. Typisk for ulver hos oss er de hvite partiene rundt munnviken, samt svarte lepper.

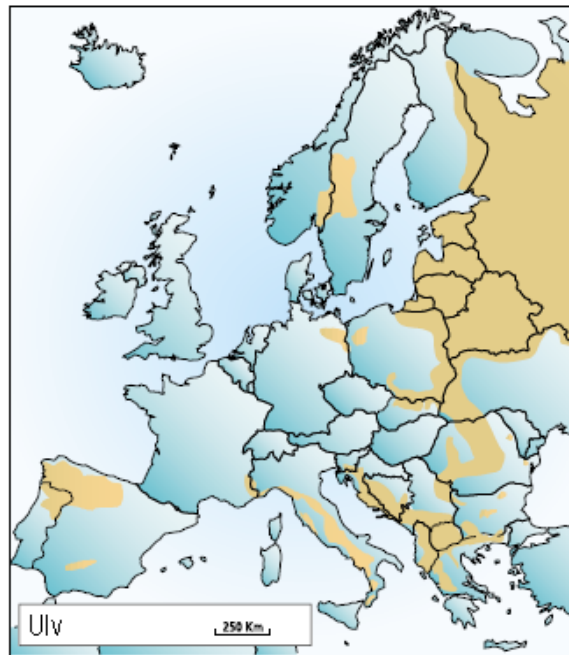
Ulver har godt utviklede sanser. Synet antas å være like godt som hos oss mennesker, men fargesynet er dårlig utviklet slik som hos hunder. Som hos alle hundedyr er luktesansen meget godt utviklet. Hørselen til ulven er også meget skarp, og man mener at ulver kan høre ulvehyl så langt unna som 10 km i skogsterrang og 15 km i åpent terrang.

Ulver er sosiale dyr, og bruker mange lyder for å kommunisere med hverandre. Ulvehylet er en meget kjent lyd, og brukes både for å samle flokken og for å markere et

revir overfor andre ulver i et område. Ulver kan også bjeffe når de er opphisset, som for eksempel når de blir overrasket av mennesker eller når de treffer fremmede ulver i reviret sitt. Som hunder kan også ulver knurre og pipe.

2. Utbredelse og antall

Ulven var før i tiden den mest utbredte pattedyrarten på den nordlige halvkule nord for 20. breddegrad. Arten er svært tilpasningsdyktig, og trives i så å si alle biotoper så lenge det finnes tilgang til mat. Den er en art som er like mye hjemmehørende i ørkenen som i skogen, i arktiske som subtropisk strøk. Figur 1 viser ulvens utbredelse i Europa, og Figur 2 viser fordeling av ulverevir i Skandinavia p.d.d. For 50-100 år siden var ulven i Norge betraktet nærmest som en fjellart, fordi den holdt til vesentlig i fjelltraktene – i dag kan man lett få den motsatte oppfatning av at ulven er et skogsdyr, sett i sammenheng med artens utbredelse i dag. Men faktumet er at ulven kan finnes praktisk talt alle steder, så lenge det finnes mat og den blir tolerert av mennesker.

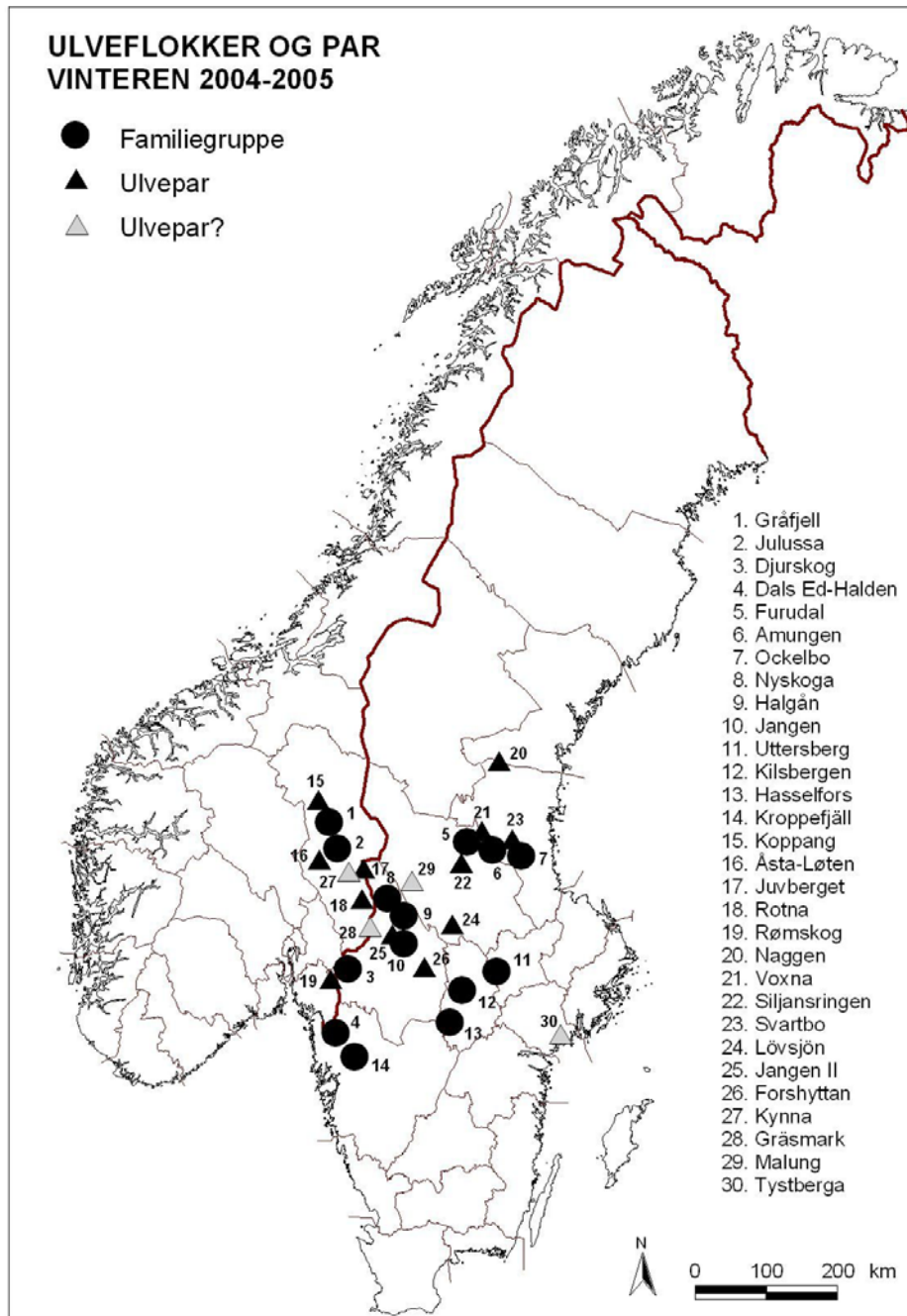

Figur 1. Ulvens utbredelse i Europa (kilde: NINA temahefte 22).

Det er likevel mye som tyder på at dagens mattilgang i skogsområdene i Sør-Skandinavia i form av hjortevilt, kan være et potensial til stor tetthet av ulv.

Menneskelige forfølgelse har ført til at ulvens utbredelse er betydelig innskrenket på verdensbasis. Generelt sett kan man si at ulvebestander i dag befinner seg i strøk som

er mindre befolket av mennesker, som f. eks. villmarksarealer i Nord-Amerika og Eurasia. Men dersom ulven ikke blir utsatt for hard beskatning, finner man

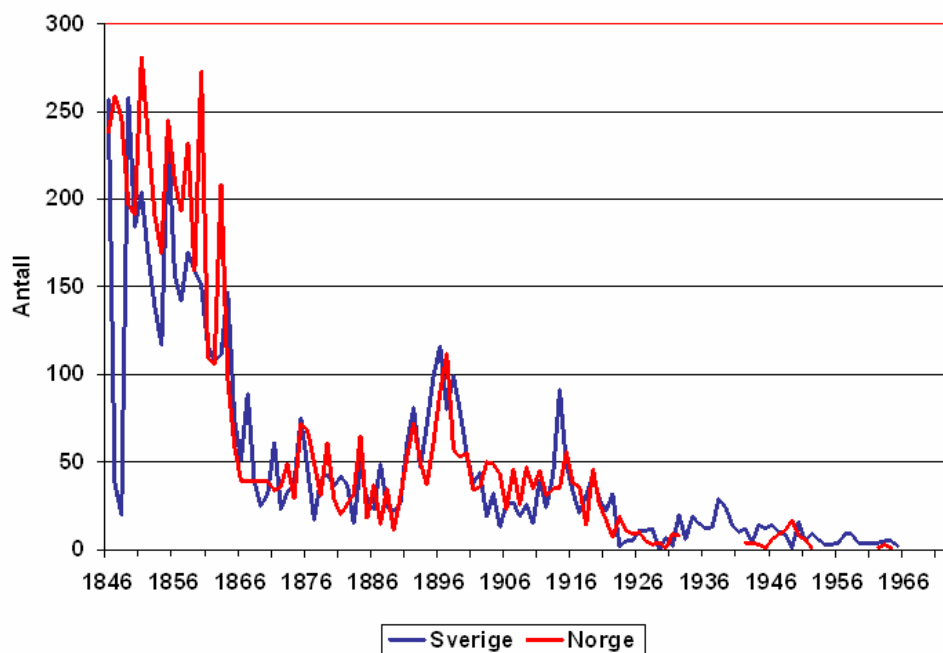
Figur 2. Oppdatert kart over utbredelse av stasjonære ulver i Skandinavia (juni 2005).

ulver også i kulturlandskap som er relativt tett befolket av mennesker som for eksempel Romania og India.

I perioder har ulven vært utbredt over hele Norges, men utbredelsen har alltid vært vekslende. Det har vært 3 såkalte ulvetider med til dels store bestander siden 1500-tallet i Norge. Perioder med stor bestand har alltid blitt etterfulgt av perioder hvor

bestanden har minket drastisk. Norsk statistikk over felling og annen avgang viser at hele 6464 ulver ble felt i perioden 1846 til 2002 (se Figur 3), med hele 5418 ulver felt før 1900. Fellingsstatistikk viser at det i perioden 1900-1950 ble felt totalt 1014 ulver i Norge, hvorav 858 felt i Nord-Norge og 94 i Trøndelag. Under samme periode på 1900-tallet ble det felt 1070 ulver i Sverige, hvorav 735 i Norrbottens län. Fra 1951 til 1966 ble det skutt totalt 20 ulver i Norge; de fleste av disse ble felt i Finnmark, 3 i Troms og en i Østerdalen (1964). Ulven var funksjonelt utryddet når den ble fredet i Sverige (1966) og Norge (1971). Det norske rovviltprosjektet (1980-1984) rapporterte at det var mulig yngling av ulver i Trysil-traktene i 1976. Observasjoner av ulv i Värmland, Dalarna, Härjedalen samt Hedmark og Trøndelag forekom på 1970-tallet, men det ble ikke foretatt systematisk oppfølging eller registrering av disse opplysningene. I perioden 1975-1980 ble det registrert et fåtall ulver som gikk både alene, parvis og i større grupper i Norrbotten. Sommeren 1978 ble den første kjente ulveyngling i Sverige siden 1964 registrert ved Vittangi i nordøst Sverige. Minst to ulver fra denne flokken ble drept vinteren etter, og vinteren 1979/80 ble kun spor etter en ulv funnet i Stora Sjöfallet. Det ble registrert ulv i Midt- og Sør-Norge i perioden 1980-1984, og det var også antatt at noen ulver streifet på Vestlandet i begynnelsen av 1980-tallet. Etter fredningen ble ulver lovlig skutt i Finnmark i 1974, 1980 og 1981. En ulv med opphav i den finsk-russiske bestanden ble felt i Vegårshei i Aust-Agder i 1984.

Avskyting av ulv i Sverige og Norge 1846-1973

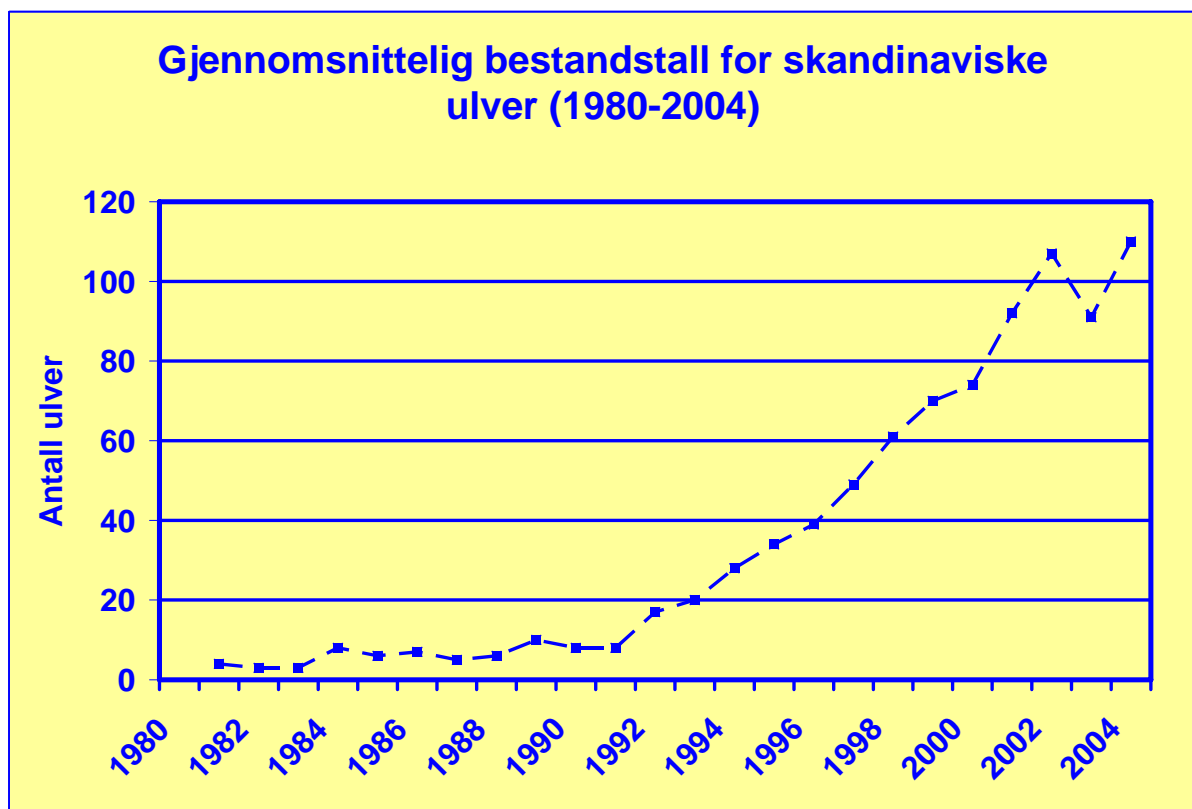

Figur 3. Historisk avskyting i Sverige og Norge basert på offentlig statistikk.

Sommeren 1976 ble det rapportert en ulveflokk i Trysil, og i årene 1978-1982 ble noen enslige ulver sporet på begge sider av grensen i Hedmark og Värmland. Først vinteren 1982/1983 ble det fastslått på sporsnø at det fantes et revirhevdende par i nærheten av bygda Nyskoga i Värmland. Sommeren 1983 ynglet dette ulveparet for første gangen. Paret ynglet igjen i 1984 og 1985, men ledertispa ble skutt juli 1985. Seinere ble det gjennom genetiske analyser konstatert at søskenparinger holdt liv i denne flokken.

Etter ledertispa ble skutt var det ingen yngling i 1986. Analyser av arvestoff fra ulver produsert i denne flokken i perioden 1987-1993 tyder på at den samme ulvetispa fikk avkom med to forskjellige helbrødre og til slutt med en sønn fra et tidlig kull. Mellom 1983 og 1990 ble 7 valpekull født i dette reviret, uten at det ble noen økning i bestanden, som var på maksimalt 10 dyr under denne perioden.

Bestanden begynte å øke i antall først i 1991, når en utvandrende tispe fra Nyskoga-flokken dannet par med en ny hannulv i nærheten av Gillhov i Jämtland. Arvestoff fra denne hannulv viste at den var en ny innvanderer fra den finsk-russiske bestanden. Det var først da man fikk to ynglende par og nye gener inn i bestanden at ulvebestanden begynte å øke i antall (se Figur 4).

Figur 4. Bestandsutvikling i nyere tid basert på overvåkingsdata.

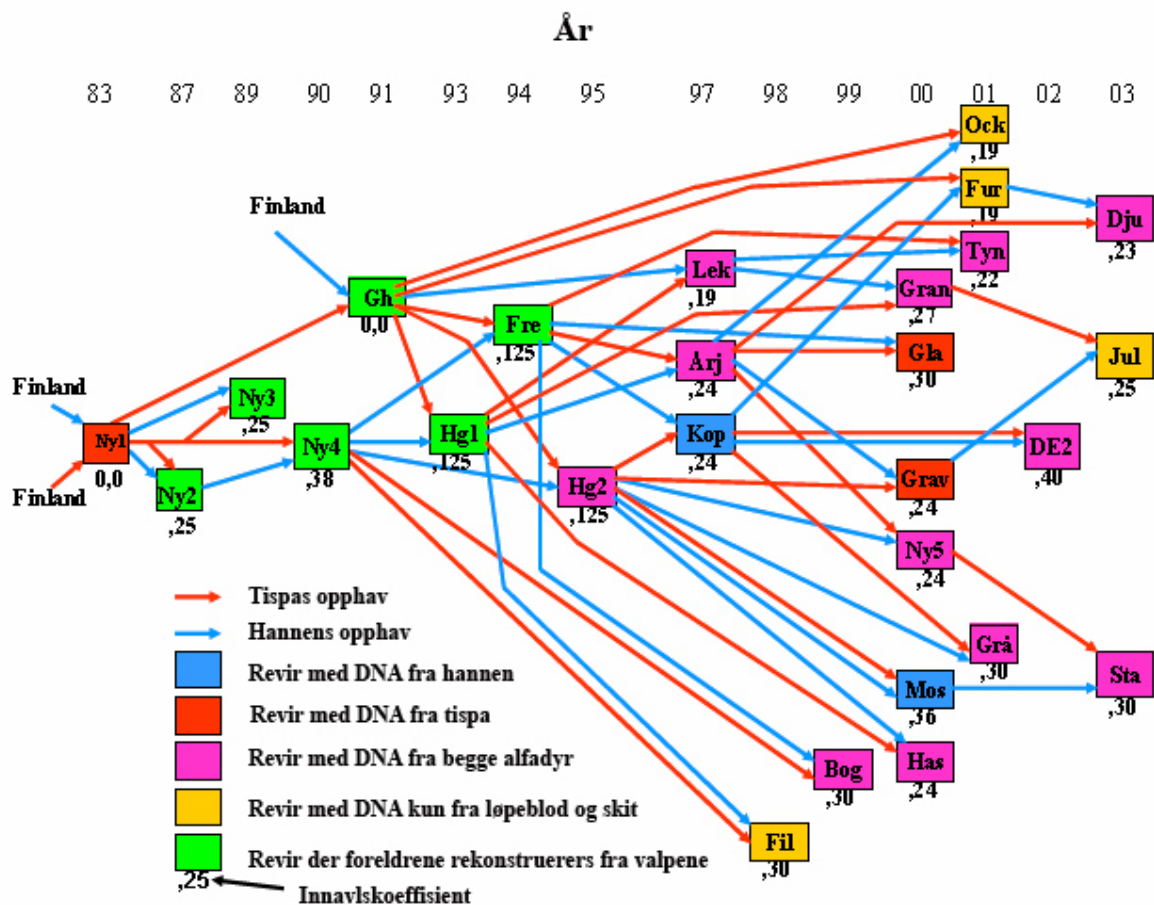
Ulver har en stor formeringsevne og i perioden 1991-2001 var den årlige tilveksten i den skandinaviske bestand på 25-30%. I Nord-Amerika har man enkelte steder sett enda høyere tilvekst, i størrelsesorden 50-70%, men dette ansees å være meget uvanlig. Dødelighet, vesentlig gjennom lovlig og ulovlig jakt, har dempet tilvekst i den skandinaviske bestand i de seinere årene. Etter noen år med stagnasjon, begynte ulvebestanden og vokse igjen i 2004, med en minimumsbestand på 14 familiegrupper og 12 revirmarkerende par i Skandinavia, de fleste på svensk side. Bestanden er sterkt innavlet, noe som kan prege utviklingen i årene fremover.

Genetisk forskning viser at dagens skandinaviske ulver har sitt opphav fra den finsk-russiske ulvebestanden. Den samme forskningen viser samtidig at skandinaviske ulver ikke har opphav fra dyreparker i Skandinavia. Prøver fra ulveskinn, -tenner og -bein fra museer viser at den genetiske variasjonen i den skandinaviske ulvebestanden var lav allerede ca. 1830, noe som kan tyde på at bestanden også i noen grad var isolert fra Finland og Russland den gangen. Den genetiske variasjonen minket utover 1800-tallet. Etter 1940 har man funnet genetiske spor som indikerer økt ulveinnvandring til Skandinavia fra den finsk-russiske bestanden.

Man har gjennom avanserte DNA-metoder klart å kartlegge innvandring og produksjon i ulvebestanden gjennom innsamling av vevsprøver fra døde ulver samt løpeblod, ekskrementer og blodprøver samlet gjennom forskning og overvåking av levende individer. Fra dette kan man se at dagens ulvebestand har sitt opphav i et ulvepar som ynglet på Finnskogen tidlig på 1980-tallet (Figur 5). Dette paret produserte flere valpekull, men man har også dokumentert søskenparing i denne flokken. Først i 1991, når en utvandrende ungtispe fra denne flokken traff en innvandrende hannulv fra den finsk-russiske bestanden, ble det tilført nye gener i bestanden. Denne paringen skjedde i Jämtland, som er ca. halvveis mellom den sørskandinaviske bestanden og den finsk-russiske bestanden. Hele den sørskandinaviske ulvebestand har sitt opphav fra disse tre "gründere".

Slektstreet til den skandinaviske ulvebestanden viser sitt klare språk: nivået på innavl er oppsiktvekkende høyt (se Figur 5). Innavlsgraden i vår bestand er i gjennomsnitt høyere enn for avkom etter søskenparring! Selv om valper produseres og bestanden øker, så er det mye som tyder på at ulvebestanden kan dø ut på sikt. Sportellinger vinterstid indikerer at færre ulvevalper rekrutteres inn i den voksne bestanden sammenlignet med andre ulvebestander hvor innavlsgraden er mindre. I tillegg kan medfødte skavanker og minsket motstand mot sykdom og parasitter være en effekt av

innavl som på sikt kan få negative konsekvenser for en isolert ulvebestand. Det er derfor avgjørende for den skandinaviske ulvebestandens overlevelse på sikt at det kommer nye gener inne i bestanden. Forskere anslår at tilførsel av en eller to ulver hvert 5. år er nok å berge bestanden og holde den på et nivå på ca. 200 dyr. Uten tilførsel av nye gener, må man ha mange hundre ulver for å ha en viss sikring mot utdøing i et langtidsperspektiv.

Figur 5. Slektstreet til den dagens ulvebestand i Skandinavia.

3. Reproduksjon og levealder

Ulven er en sosial dyreart som lever i par/flokk i atskilte territorier med sterk revirhevdning mot andre ulver. Sjelden aksepteres fremmede ulver innenfor reviret, med mindre et av lederdyrene er blitt borte og nytt par skal dannes. Flokker består oftest av beslektede individer, vanligvis foreldreparet og avkom fra ett eller flere år – derfor kaller vi flokker også for "familiegrupper". Ulveflokker i Skandinavia varierer mellom 3-10 individer vinterstid.

De fleste ulver er kjønnsmodne allerede den andre legevinteren (ved 22 måneders alder) og tisper kan få kull hvert år til de er minst 11 år gamle. Vanligvis er det bare lederparet i flokken som får valper. Paringstida er i februar-mars, og valpene fødes ca 60 dager seinere i april-mai. Her i Skandinavia har vi lite informasjon om hvor mange valper som blir født, men data fra snøsporing viser i gjennomsnitt 4-5 valper ved første snøfall. Dette er noe lavere enn funnet i andre studier (5-6, men opp til 11), og siden næringstilgangen i form av klauvvilt er stor, tyder dette på at innavlseffekter spiller negativt inn på valpeproduksjon og/eller overlevelse hos våre ulver.

Ulver dør av mange årsaker som grovt kan deles inn i to hovedkategorier: de som skyldes naturlige forhold kontra de som er forårsaket av mennesker. Sultedød, sykdom og andre ulver står høyest på listen over naturlige dødsårsaker. I tillegg kan ulver drukne (oftest ved å falle gjennom isen), eller bli drept av sine byttedyr (elg). Når ulver dreper hverandre er det vanligvis pga strid mellom naboflokker eller når en flokk støter på fremmede, enslige ulver.

I Skandinavia har man registrert at mer enn 80 prosent av de 84 ulver som ble funnet døde i tidsrommet 1977-2002, døde på grunn av menneskerelatert aktivitet som inkluderer påkjørsler av tog eller bil, samt lovlig og ulovlig felling. En tredjedel av disse ulvene ble lovlig felt gjennom skadefelling eller i nødverge. Ytterligere 18 prosent ble bekreftet som drept ulovlig. I tillegg forsvant ytterligere 14 radiomerkede ulver, inklusivt 9 lederdyr, fra sine respektive revir. I noen tilfeller fant man klare spor i form av avskårede halsbandsendere, mens i andre tilfeller har man hatt andre indikasjoner på ulovlig virksomhet. Påkjørsler av både tog og bil utgjør ca en femtedel av alle fastslåtte dødsårsaker. Kun 15 % av dødsfallene kan tilskrives naturlige årsaker, som inkluderte sykdom, medfødte skavanker, drukning og skader påført av byttedyr. Disse tallene kan være misvisende, siden man ikke vet noe om dødsårsak hos ulver som ikke blir funnet.

I perioden 1978-2002 ble det påvist 64 sikre og ytterligere 10 mulige ynglinger på den skandinaviske halvøya. Med en gjennomsnittelig produksjon på 4,5 valper pr. kull, har forskere i SKANDULV beregnet at 288-333 ulver skulle ha blitt rekruttert i bestanden under denne perioden. Med en avgang på 84 dyr under samme periode og en levende bestand på snaut 100 dyr i år 2002, kan man konkludere fra disse sifrene at ca. 100-150 ulver har forsvunnet fra bestanden. Dvs at man kun har registrert 30-50% av den reelle dødelighet blant våre ulver gjennom årlig overvåking. I samme periode døde ca

20 % av de voksne radiomerkede ulvene årlig, som sannsynligvis er et godt estimat på årlig dødelighet blant voksne ulver i Skandinavia.

4. Næring

Ulven er en spesialist på større klovdyr, og er best tilpasset til å ta arter som for eksempel villsvin eller hjortedyr på størrelse med hjort eller villrein. Ved å leve i flokk kan ulver samarbeide om å ta større dyr som elg. Men ulv tar også andre viltarter, som f. eks. rådyr, og i rådyrrike områder kan dette utgjøre en betydelig andel av dietten. Småvilt, som bever, hare og skogsfugl, men også smånagere står på ulvens matseddel. Samtidig er det ikke ukjent at ulv tar rødrev og grevling. Det er mulig at ulv også tar gaupe, men det finnes ingen dokumentasjon for dette i Skandinavia foreløpig, og det finnes heller ingen indikasjoner at disse to artene påvirker hverandre nevneverdig.

En ulveflokkas predasjonstrykk på byttedyrarter vil nødvendigvis variere både med ulverevirets størrelse, antall ulver i flokken, og tettheten av byttedyr innenfor ulvereviret. Slik sett kan man si at i områder med relativt små revir, høy ulvetetthet, og forholdsvis lav byttedyrtetthet, at ulvepredasjon vil gå hardt utover byttedyrbestanden. I tilfeller der det er kun en byttedyrart, vil denne arten relativt sett bli mer påvirket enn i områder der ulven har flere arter å velge mellom. I villmarksstrøk i Alaska og Canada, der hovedbyttet er elg, og elgbestandene er relativt lave, har man sett at ulvebestander kan gjøre et såpass stor innhogg at jaktuttak på elg må begrenses betydelig. Men allikevel ser man at ulv ikke klarer å utrydde elgbestander under naturlige forhold. På Isle Royale, en 544 kvadratkilometer stor øy i Lake Superior, USA, er elgen det eneste større byttedyr for ulven. Selv her har ikke ulven klart å utrydde elgbestanden i løpet en 50-års periode hvor både elg og ulv har vært fredet.

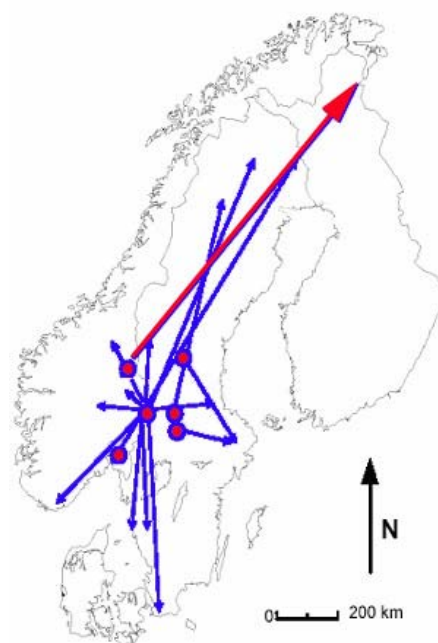
I de fleste områdene i Sverige og Norge der vi i dag har ulv, er elgbestandene såpass store at ulvens predasjon kun har lokal og kortvarig negativ effekt. Unntaket er i områder med lav elgbestand og/eller liten produksjon som for eksempel Stor-Elvdal, der overskuddet i elgbestanden nesten tas helt ut gjennom ulvepredasjon. Her går det spesielt hardt utover kalve- og ungdyrandelen i bestanden. Også i elgtette områder kan man merke en nedgang spesielt i kalveandelen i vald der ulven har ynglet. Ved å vite hvordan ulvepredasjon påvirker jaktbare bestander av hjortevilt vil man kunne ta høyde for dette i tildeling av jaktkvoter. I de fleste tilfeller betyr dette mindre uttak av

ungdyr og voksne hunddyr for å kunne kompensere for nedsatt rekruttering og slik sett ta vare på produksjonen i bestanden.

5. Levested

Vanligvis vandrer ungdyr ute av flokken når de er 1-2 år gamle. Unge ulver som vandrer ut fra sine fødererir leiter etter en potensiell make og ledige områder der de kan etablere sine revir. Utvandringen kan skje når som helst på året, men mest utvandring skjer på våren eller forsommeren og til dels på høsten. Utvandringen skjer sannsynligvis som et resultat av kjønnsmodning samt konkurranse innad i flokken om rang og status.

Ulven har meget stor vandringskapasitet (se Figur 6). Selv om de fleste ulver ikke utvandrer lengre enn 50 km fra sitt fødererir, finnes det godt dokumenterte observasjoner fra Nord-Amerika på vandringsavstander opptil 900 km i luftlinje, En ulvetispe radiomerket av SKANDULV som valp i Gråfjellreviret i nordre Hedmark i desember 2002 ble skutt i mars 2005 sørøst for Enaresjøen i Nord-Finland.

*Figur 6. Kart over vandringsavstander for radiomerkede ulver i Skandinavia.
Rekordutvandringen på 1100 km vises med rødt pil.*

er 800 km i luftlinje fra sitt opprinnelige revir i finske Karelia til Vasa-distriktet i løpet av bare 30 dager! Når en ulv eller et ulvepar danner revir, virker det som om ulvene

beslaglegger et område som har tilstrekkelig med byttedyr til å kunne opprettholde en større flokk. Generelt sett synes det å være en sammenheng mellom relative tettheter av byttedyr og revirstørrelse. Skandinaviske ulver har forholdsvis store revir i forhold til byttedyrtetthet sammenlignet med områder i Nord-Amerika. Skandinaviske revir er ca 1000 kvadratkilometer, men kan variere fra 500 til i overkant av 2000 kvadratkilometer. Det er uklart hvorfor ulverevir i Skandinavia er så store, men det kan ha sammenheng med at det i mange tilfeller ikke finnes tilgrensende revir på alle sider. Slik sett kan ulvene bevege seg uten risiko også i grenseområdene for reviret og ikke hele tida måtte forsvare dette overfor naboflokker. I områder med ”mettede” ulvebestander der det finnes tilgrensende ulveflokker på alle kanter, virker det som revirgrensene blir presset ned til det minste arealet som kan huse en ulveflokk. Generelt er det lite overlapp mellom ulverevir, men det er ingen regel uten unntak. I forholdsvis store revir er det ikke uvanlig med en viss overlapp.

6. Spor og sportegn

Ulven setter hundelignende spor, med et typisk symmetrisk avtrykk med fire tær. Sporet kan dermed lett forveksles med hund. Dette gjelder spesielt valper tidlig på høsten, men disse blir fort like store som de voksne slik at det er vanskelig å skille unge og voksne dyr allerede første høst. Med et avtrykk på framfoten; 9,5-12 cm lang og 9,0- 11,0 cm bredt og tilsvarende lengde på 8,5 – 11,0 cm og bredde på 7,5- 9,0 cm på bakfoten, er det få hunder som setter så store spor! Utsmeltet hundespor, revespor og gaupespor kan lett virke så store at man bør se etter andre kjennetegn for med større sikkerhet skille ulv fra spor av andre dyr. Husk også at gaupespor er asymmetrisk i motsetning til ulvespor. Samtidig er klørne hos ulven godt synlig i sporavtrykk, mens gaupeklør sjelden vises i sporstemplene.

Foto: Sporavtrykk til ulv sammenlignet med en menneskehånd (Arkivfoto: SKANDULV).

I motsetning til hund vil ulven som regel bevege seg i trav, som er en energibesparende gangart. I tillegg, ser man at ulver går meget målbevisst i

landskapet. Dette gjelder spesielt streifende ulver, som kan tilbakelegge lange strekninger i løpet av kort tid. Selv om valper og voksne begge har like store spor vinterstid, vil man nok se at ungdyr også kan ha "hundelignende" lekeatferd med hopping og spretting og slik sett kan ligne hundespor. Ulven har som nevnt forholdsvis lange, slanke bein og forholdsvis stor skrittlengde, som varierer mellom 120-200 cm, alt etter gangart og terrengforhold. Dette vil også kunne brukes til å skille ulver fra store hunder eller andre arter med lignende spor.

Foto: Ulvespor i gang/trav (Arkivfoto: SKANDULV).

Vinterstid foretrekker ulver å gå på hardpakket snø siden de er tunge dyr som synker dypt i løs snø. Derfor vil de bruke både skogsbilveier, scooterspor og islagte innsjøer og vassdrag i den grad disse har mindre snø enn omgivelsene. Ulvflokker vil som oftest gå i hverandres spor i dypere snø, og det er ikke uvanlig at de går i spor til f. eks. elg eller reinsdyr. På denne måten kan ulven lette lure seg unna jegere og det kan være vanskelig å avgjøre antallet ulver som har laget spor. Ulver kan søke seg til tett vegetasjon og/eller til lave drag i terrenget når de føler seg forfulgt eller når de smyger seg inn på byttedyr.

Ulver liker å ha oversikt, selv når de hviler, og de legger seg som oftest i dagleier på små høyder. På våren vil drektige tisper føde sine unger i ynglehi. Slike ynglehi kan enten være utgravd i godt drenert sandbakke eller grushaug, eller være anlagt i en steinur eller under en rotvelte. Utgravde hi kan være inntil 8 meter dype med et utvidet kammer nederst. Det er ikke uvanlig at ulver overtar og utvider gamle hi til f. eks. rev, og samme hi kan brukes år etter år hvis dyrene ikke blir forstyrt. Utover sommeren kan ulvefamilien bytte hi flere ganger etter som valpene blir større. Når valpene har er 9 uker har de som regel gått over til en diett som i større grad består av fast føde. På dette tidspunkt flyttes valpene fra ynglehi til såkalte "rendezvous"-plasser. Dette er møteplasser der valpene oppholder seg mens de voksne er ute på jakt – ofte

Foto: Ulvehi. (Arkivfoto SKANDULV)

kan enkelte voksne ulver eller eldre søsken, drive "barnepass". Rendezvous-steder kan være i åpninger i skogen, eller i tett kratt eller bergskrenter; felles for slike steder er at det er god tilgang på skjul for valpene. På slike steder vil man kunne finne matrester i form av bein, hår og skinn samt tråkk og avføring. Utover høsten, når valpene er store nok til å være med flokken på jakt, opphører bruken av slike rendezvous-områder.

Ulver springer som regel etter byttedyr de jager. De hugger ofte tak i et bakbein for å stoppe dyret, for så å bite i strupen. Ulver river som regel strupen, mens gauper biter fast og kveler sitt bytte. På større byttedyr kan også ulven benytte "holdebitt" på

mulen. Ulver fortærer det meste av sine byttedyr hvis de forblir uforstyrret. Til slutt ligger bare vomma samt noen strødde knokler og hår igjen etter større byttedyr som f. eks. elg. Det er ikke uvanlig at ulver oppsøker gamle kadavre selv om det er lite igjen å spise.

Revirhevdende ulver markerer sine revir regelmessig med både urin og avføring. Lederdyrene skraper og sparker ved markeringsstedet. Lederdyr av begge kjønn urinerer høyt mens underdanige dyr av begge kjønn huker seg ned. Under paringstida (som regel i februar-mars) vil man finne blodflekker, løpeblod, i urinen til ledertispa. Ekskrementer er pøselignende (ca. 2,5-3,0 cm tykke), har en sterkt og stram lukt og inneholder ofte hår og grove beinrester.

For ytterligere informasjon, besøk

våre websider på:

skandulv.nina.no og nidaros.nina.no